

HET OUDE EGYPTE: BAKERMAT VAN HET
JONGE CHRISTENDOM

TJEU VAN DEN BERK

HET OUDE EGYPTE:
BAKERMAT VAN HET JONGE
CHRISTENDOM

Want de zaak zelf die nu 'christelijke religie' heet,
bestond reeds bij de Ouden en is er
sinds het begin van het menselijk geslacht altijd geweest.
Totdat Christus zelf in het vlees kwam.
Toen begon men de ware religie,
die reeds bestond,
'christelijk' te noemen.
(AUGUSTINUS)

Opgedragen aan Kees Korenhof
bij zijn afscheid als uitgever van Meinema, 28 april 2011

mijn Thoth

hij vertrouwde veel van mijn woorden toe
aan het papyrusblad

www.uitgeverijmeinema.nl
www.pelckmans.be

Boekverzorging: Studio Anton Sinke
Illustratie omslag: Egyptische obelisk op het piazza del Popolo, Rome
Foto: Anton Sinke

ISBN 978 90 211 4299 9 (Nederland)
ISBN 978 90 289 6504 1 (België)

NUR 706
D/2011/0055/306

© 2011 Uitgeverij Meinema, Zoetermeer

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

- 11 **VOORWOORD**

- 17 **INLEIDING**
- 17 Een christelijk spoor in het Nijldal
- 21 Een cultuur, overweldigend en duurzaam
- 23 Onze visie is niet nieuw

- 25 **HOOFDSTUK 1. EEN MYTHISCH WERELDBEELD**
- 25 De levensbeschouwing van de Oude Egyptenaar
- 29 De fenomenologische benadering
- 32 Het Nijldal bood een natuurlijke bedding voor de goden
- 34 De ervaring van Jung
- 39 Symbool
- 41 - De kikker
- 44 - De mestkever
- 47 Ten slotte

- 49 **HOOFDSTUK 2. GOD WORDT UIT EEN MAAGD GEBOREN**
- 49 Incarnatie
- 52 Het goddelijk kind
- 53 Theogamie, een sprookje
- 57 Theogamie, een mythe
- 64 Theogamie, een legende
- 75 Theogamie, een evangelie
- 80 Bedoelden de evangelisten de maagdelijke geboorte letterlijk?

84	HOOFDSTUK 3. ALEXANDRIË, STAD DER STEDEN
84	Inleiding
85	Alexander de Grote, stichter van de stad
88	De Ptolemaeërs bouwden de schitterendste stad van de Oudheid
91	Drie cultuurwonderen
91	- Het museum
93	- De bibliotheek
95	- Het serapeum
96	Serapis
100	Alexandrië, een Egyptische stad
103	Vernietiging van het serapeum door de christenen
107	HOOFDSTUK 4. DE OSIRISMYTHE
107	De zegetocht van een allochtone god
110	De mythe van Osiris
117	Osiris van Abydos
122	Osirismysterie?
127	Een besloten inwijding in Abydos
132	Het oordeel van Osiris, ook een inwijdingsritueel?
136	HOOFDSTUK 5. EEN EGYPTISCHE CHRISTUS
136	De Christusmythe en de historische Jezus
140	Overeenkomsten tussen de Christus- en de Osirismythe
142	Drie dagen in het dodenrijk
145	De onsterfelijke ziel en haar oordeel
147	Een persoonlijk oordeel van de ziel
150	HOOFDSTUK 6. DE DRIE-ENE GOD VAN NICEA, EEN EGYPTISCH SYMBOOL
150	Osiris en Christus, trinitaire personen
154	De kerkvaders sleutelden in Nicea aan een Egyptisch archetype
159	Een joodse triniteit!
165	Asjera, gemalin van Yahweh, en hun beider dochter Anath
168	De monotheïstische hervorming in Jeruzalem
170	Joden naar Egypte

174	HOOFDSTUK 7. EGYPTISCHE MYSTERIES IN DE ECCLESIA ROMANA
174	Initiatie in Rome
179	Het ‘geheim evangelie’ van Marcus
184	De opwekking van Lazarus
186	Een Osiriaans inwijdingsritueel
190	Maria Magdalena
192	HOOFDSTUK 8. HET JONGE CHRISTENDOM IN ALEXANDRIË
192	Inleiding
193	Joden in Alexandrië
195	De eerste joodse pogrom in de geschiedenis
200	Eerste christenen in Alexandrië
204	Eén indirecte vroege getuige: Apollos
206	Joden die Abraxas en christenen die Serapis vereerden
210	HOOFDSTUK 9. VIER CHRISTELIJKE SPOREN IN HET NIJLDAL
210	Inleiding
214	Seth-Christus aan het kruis
222	Seth-Joris en de draak
226	De rijke vrek en de arme Lazarus
232	Het feest van de maagd die een kind baarde
242	HOOFDSTUK 10. EEN VROUW VERSCHEEN AAN DE HEMEL
242	Een zegetocht zonder weerga
245	<i>Una quae es omnia</i> (‘[Gij] de ene die alles zijt’)
248	‘Ik ben Die was, Die is en Die zijn zal’
250	‘Er verscheen in de hemel een indrukwekkend teken: een vrouw’
255	De verschijning van de grote moedergodin
257	Openbaring 12, een Egyptische mythe
263	‘Het komt de bruid toe in de hemelse vertrekken te wonen’
265	NAWOORD

- 271 KAART VAN EGYPTE
- 273 EGYPTISCHE TIJDLIJN
- 281 BIJ DE AFBEELDINGEN

Voorwoord

‘O Isis und Osiris schenket
der Weisheit Geist’
(Sarastro)

DE EGYPTISCHE MYTHOLOGIE WAS JARENLANG EEN GESLOTEN boek voor me. In de geschiedenisles op de middelbare school duurde het Egyptische Wereldrijk tien minuten! ‘Egypte’, zei de leraar, ‘krijgen jullie al genoeg in de godsdienstles.’ Dat leek ook zo. Jozef en zijn dromen, Mozes in het rieten mandje, de tien plagen en de uittocht. Alles bijeen bleef Egypte daardoor voor mij echter een duister land vol afgoderij. Het enige beeld dat ik eraan overhield was dat van mummies.

De eerste keer dat ik de godin Isis had kunnen tegenkomen, werd me dat verboden. Achteraf is het niettemin daaraan te danken dat ik door haar geïntrigeerd raakte. Ik was vierentwintig jaar en studeerde theologie in Rome. Op een dag kregen wij een rondleiding door de Vaticaanse Bibliotheek. Een onvoorstelbare rijkdom aan boeken. De oude priesterdocent die ons rondleidde, was een enthousiast verteller. Aan het eind van een lange gewelfde gang bleef hij plotseling staan, wees naar een deur en zei dat daarachter nog een aantal zalen met boeken was. Ze werden de *Appartamento Borgia* genoemd. Maar hij verbood ons, jonge studenten, die vertrekken te betreden. Het waren immers oorspronkelijk de privévertrekken

van de meest lichtzinnige paus uit de kerkgeschiedenis, Alexander VI, regerend van 1492 tot 1503. Wie kende niet zijn beruchte dochter Lucrezia? In zijn slaapvertrekken had deze paus de schilder Pinturicchio (1454-1513) fresco's laten aanbrengen 'over Isis en zo'! Ook de apisstier, die als 'gouden kalf' de joden haast weer in het verderf had gestort. Pure afgoderij. In deze zondige context hoorde ik de eerste keer haar naam vallen. De godin Isis naar wie Alexander vanuit zijn bed lag te kijken, kon niet veel anders dan een hoer zijn.

Had ik wel mogen kijken, en had ik wat behoorlijke uitleg gekregen, dan had ik niet alleen enkele schitterende fresco's gezien, maar ook nog eens afbeeldingen die getuigden van een diep spiritueel inzicht.

In afbeelding 1 zien we het fresco Isis tussen Hermes Trismegistus en Mozes. Isis zit op de troon der wijsheid. Vanuit haar gezien zit links de extraverte Mozes met zijn hand op de bijbel en rechts de introverte Hermes Trismegistus, die de wijsheid in zijn hart draagt. Wat een wonderlijke visie wordt hier in 1492 in de Vaticaanse vertrekken uitgedragen. De hermetische en de bijbelse wijsheid zitten aan de voeten van de Egyptische wijsheid. Dit was dus het visioen dat Alexander voor ogen had voor hij in slaap viel! Meer dan een eeuw lang was er al een renaissance aan de gang in Europa. Die had in de beleving van de grote filosofen een sterk Egyptische inslag. Zo stond de esoterische wijsheid van Thoth-Hermes (het *Corpus Hermeticum* was in 1471 uit het Grieks in het Latijn vertaald) op het punt door te breken in de exoterische westerse cultuur. Maar de zestiende eeuw werd er een van reformatie en contrareformatie. De Egyptische wijsheid moest noodgedwongen (weer) ondergronds gaan opereren.

Vrij toevallig kwam ik enkele jaren later in aanraking met deze grote ondergrondse stroom. Tijdens mijn doctoraal theologie in Lyon zag ik op een avond een uitvoering van *Die Zauberflöte* in het Romeins openluchttheater aldaar. Ik was meteen verkocht. Het zou nog meer dan twintig jaar duren voor ik aan deze opera een studie zou wijden, maar vanaf dat moment verdiepte ik me te pas en te onpas in dit meesterwerk, juist ook in zijn cultuurhistori-